НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

ЕКОЛОГІЧНА І ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

За науковою редакцією
академіка НААН України,
доктора економічних наук,
професора М.А. Хвесика

Київ – 2014

УДК 504 (477)
Е 45

Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі : [монографія] / М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін. За науковою редакцією д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014 р. – 340 с.

У монографії висвітлюються наукові основи дослідження екологічної і природно-техногенної безпеки, проведено комплексний аналіз і оцінку екологічної і природно-техногенної безпеки України та її регіонів, розкриті особливості формування екологічної і природно-техногенної безпеки регіонів України, обґрунтовані стратегічні напрями забезпечення екологічної і природно-техногенної безпеки України та її регіонів у форматі євроінтеграційних процесів з урахуванням природоохоронних Директив Євросоюзу; проведена оцінка міжнародного співробітництва у сфері забезпечення екологічної і природно-техногенної безпеки та обґрунтовані шляхи його поліпшення; визначено пріоритети та розроблено фінансово-економічні механізми забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні.

Рецензенти:
Качинський А.Б. – доктор технічних наук, професор;
Манцевич Ю.М. – доктор економічних наук, професор;
Шевчук В.Я. – доктор економічних наук, професор;
Власов В.І. – доктор економічних наук, професор.

Рекомендовано до друку вченою радою ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
(протокол № 9 від 30 жовтня 2014 року)

ISBN 978-966-02-7409-9

© Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ І. НАУКОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ І ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ 7
1.1.Теорії екологічного розвитку у вимірах екологічної безпеки 7
1.2. Парадигма людської безпеки 28
1.3. Смислове поле екологічної безпеки 33
1.4. Теоретичні аспекти природно-техногенної безпеки 43
1.5. Синергетичні процеси в природно-техногенній і екологічній безпеці 55
1.6. Методи прогнозування екологічного розвитку регіонів 61
1.7. Методичні підходи до оцінки рівня екологічної і природно-техногенної безпеки .. 65

РОЗДІЛ ІІ. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ І ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОЇ І ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 75
2.1. Оцінка і аналіз екологічної безпеки України та її регіонів 75
2.1.1. Екологічні проблеми регіонів України 75
2.1.2. Територіальна структуризація екологічної безпеки 92
2.1.3. Ефект декаплінгу як критерій еколого-економічного розвитку 109
2.1.4. Стратегічні напрями підвищення рівня екологічної безпеки в регіонах України 115
2.2. Природно-техногенна безпека України в регіональному форматі 121
2.2.1. Регіональні проблеми природно-техногенної безпеки 121
2.2.2. Природна безпека 125
2.2.3. Техногенна безпека 130
2.2.4. Аналіз і оцінка рівня природно-техногенної безпеки 132
2.2.5. Комплексна безпека і стратегічні напрями протидії катастрофам природного і техногенного характеру 133

РОЗДІЛ ІІІ. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ 139
3.1. Формування стратегії та управління екологічною і природно-техногенною безпекою регіонів 139
3.1.1. Екологічні стратегії в системі управління забезпеченням екологічної безпеки .. 139
3.1.2. Прогнозування екологічного розвитку регіонів України 150
3.1.3. Зелена економіка як інноваційний шлях економічного зростання і забезпечення екологічної безпеки 157
3.1.4. Впровадження екологічних інновацій 163
3.1.5. Підвищення конкурентного екологічного потенціалу 166
3.1.6. Екологічний моніторинг і його задачі 179
3.1.7. Стратегічне управління екологічними ризиками і загрозами 185
3.1.8. Соціальні імперативи гарантування екологічної безпеки розвитку територій 190
3.2. Фінансове забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки 206

3.2.1. Фінансові механізми регіонального забезпечення екологічної та природно-техногенної безпеки 206
3.2.2. Удосконалення фінансової складової стратегічного управління екологічною та природно-техногенною безпекою 217
3.3. Міжнародне співробітництво в сфері забезпечення екологічної і природно-техногенної безпеки 224
3.3.1. Екологічна безпека як пріоритетний фактор міжнародних відносин 224
3.3.2. Сучасні тенденції і проблеми у міжнародній екологічній політиці 232
3.3.3. Діяльність урядових і неурядових міжнародних організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки 242
3.3.4. Система міжнародних стандартів екологічного менеджменту 257
3.3.5. Транскордонне забруднення навколишнього середовища і основні інструменти його регулювання 263
3.3.6. Екологічна безпека України в контексті Директив ЄС про навколишнє середовище 273

ВИСНОВКИ 282

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 289

ДОДАТКИ 304